

Evangelikal afrikansk teologi En præsentation af Samuel Waje Kunhiyop

Lars Malmgaard Jensen,
stud.theol. ved Fjellhaug Internasjonale Høgskole
larsj@hotmail.dk

Resumé

Artiklen præsenterer den nigerianske teolog Samuel Waje Kunhiyop og dennes forsøg på at kontekstualisere kristendommen med en særskilt 'afrikansk' dogmatik og etik. Analysen tager et kritisk udgangspunkt ved at diskutere Kunhiyops kontinuitet og diskontinuitet med traditionel afrikansk religion. Kunhiyops generelle åbenbaringsforståelse undersøges ligesom de mere specifikke problemstillinger angående åndeverdenen og polygami. Artiklen viser et eksempel på, hvordan en indflydelsesrig teolog i majoritetsverdenen balancerer tekst og kontekst.

Nøgleord

Samuel Waje Kunhiyop – Afrikansk teologi – åbenbaring – kontekstualisering

Global kristendom

Global kristendom er under forandring. Kristendommens centrum er rykket mod det globale syd, og både befolkningstilvækst og kristen mission betyder, at særligt Afrika (syd for Sahara)¹ i fremtiden vil være 'det kristne kontinent'.² Alligevel er majoritetsverdenens teologer i ringe grad undersøgt og eksponeret i vestlig sammenhæng.

Denne artikel præsenterer en af disse teologer: Nigerianeren *Samuel Waje Kunhiyop* og hans forsøg på en kontekstuel afrikansk teologi.³ Som bidragsyder til en nyere antologi om *Majority World Theology*, må han anses at være en af de fremmeste afrikanske evangelikale teologer.⁴ Kunhiyop er uddannet teolog (Ph.d.), og forsker og underviser på akademisk niveau.⁵ Alligevel er hans forfatterskab ikke belyst i vestlig sammenhæng, så vidt jeg er orienteret. Derudover er det en stærkt motiverende faktor for valget af Kunhiyop, at amerikanske Philip Jenkins i en fremskrivning spår, at Nigeria vil være verdens syvende mest befolkede land i 2050.⁶ Kunhiyop er tidligere generalsekretær for Nigerias største kirke – der også er blandt Afrikas største evangelikale kirker – *Evangelical Church Winning All* (ECWA), der med mere end 10 mio. medlemmer internationalt,⁷ fremover sandsynligvis vil spille en større global teologisk rolle.

Indenfor nogle fremstillinger peges der på, at en af årsagerne til kristendommens succes i Afrika, særligt i dens karismatiske udtryksform, er adskillige *kontinuitetsaspekter* med traditionel afrikansk religion.⁸ Den danske teolog Jørn Henrik Olsen påpeger dog det problematiske ved at tale om traditionel afrikansk religion som en samlet størrelse, idet det som «homogen og kollektiv størrelse [er] en opfindelse. [...] Men uanset graden af konstruktion har den øvet betydelig indflydelse på kristen afrikansk teologi». ⁹ Samtidig kan adskillige *diskontinuitetsaspekter* påpeges ifølge nogle fortolkere.¹⁰ I denne artikel vil vi forfølge begge aspekter.

¹ Når der ellers henvises til Afrika i artiklen, er det Afrika syd for Sahara, der er tale om.

² Philip Jenkins, *The Next Christendom: The Coming of Global Christianity*, 3rd ed (Oxford og New York: Oxford University Press, 2011).

³ Jørn Henrik Olsen, *Kristus i tropisk Afrika - i spændingsfeltet mellem identitet og relevans*, Studia Missionalia Svecana 83 (Uppsala: Svenska institutet för missionsforskning (SIM), 2001), 21 definerer kontekstuel teologi sådan: «Den er bevidst om at konteksten, det vil sige den sociale, historiske og kulturelle sammenhæng teologien indgår i, påvirker dens indhold på en fundamental måde. De kontekstuelle teologier er forsøg på at artikulere en ny måde at lave teologi på.» Som vi skal se, er dette også sandt for Kunhiyop, om end Kunhiyop aktivt italesætter også Bibelen, kirkehistorien, bekendelserne osv. som fundamentale for hans teologi.

⁴ Samuel Waje Kunhiyop, «The Trinity in Africa: Trends and Trajectories», i *Majority World Theology: Christian Doctrine in Global Context*, red. Gene L. Green, Stephen T. Pardue, og Khiok-Khng Yeo (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 2020), 38–47. Kunhiyop var eksempelvis også med i the drafting committee på «THE Reforming CATHOLIC CONFESSION», *Christianity Today* 61, nr. 8 (oktober 2017): 65–67, der tæller andre store evangelikale navne som Kevin J. Vanhoozer, Ed Stetzer og Fred Sanders.

⁵ Kunhiyops afhandling er publiceret: Samuel Waje Kunhiyop, *Christian conversion in Africa: the Bajju experience* (Jos, Nigeria: ECWA Productions, 2005).

⁶ Jenkins, *The Next Christendom*, 107.

⁷ Se <https://www.ecwausa.org/history-of-ecwa-church/> (set d. 18. august 2022).

⁸ Sven Thore Kloster m.fl., *Global kristendom: en samtidshistorie* (Oslo: Universitetsforlaget, 2018), 33.

⁹ Olsen, *Kristus i tropisk Afrika*, 98.

¹⁰ Se Birgit Meyer, «‘Make a Complete Break with the past.’ Memory and Post-Colonial Modernity in Ghanaian Pentecostalist Discourse», *Journal of Religion in Africa* 28, nr. 3 (1998): 316–49, der advokerer for, at pentakostale kirker og teologi italesætter et brud med fortiden meget aktivt.

Problemstillingen i artiklen er dobbelt: *Hvordan kommer kontinuitet og diskontinuitet mellem traditionel afrikansk religion og kristendom til udtryk hos Samuel Waje Kunhiyop?* Artiklen afgrænser sig ved primært at forholde sig til to bøger af Kunhiyop.¹¹ Den første er en etikbog: *African Christian Ethics*,¹² mens den anden er en dogmatik: *African Christian Theology*.¹³ Store dele af analysen af Kunhiyop vil blive foretaget ud fra et *emic* perspektiv, mens jeg til tider forsøger at træde et skridt tilbage i en såkaldt *etic* tilgang. Den amerikanske antropolog Paul Hiebert definerer *etic* som: «conceptual categories and basic assumptions [that] may not correspond with the way people themselves explain events [...] the anthropologist's model is framed in terms of his own concepts and assumptions.»¹⁴ Det betyder, at jeg f.eks. kan fortolke noget, som Kunhiyop selv vil opfatte som genuint kristent i lys af traditionel afrikansk religion. Det er ikke det samme, som at påstå, at det ikke er 'genuint' og fuldt ud integreret i det samlede teologiske univers, men perspektivet udefra kan forklare, hvorfor et fænomen spiller den rolle, som det gør. *Emic* er derimod at forsøge «to see the world as the people [...] see it».¹⁵ Balancen i artiklen er derfor skæv, idet en forståelse af traditionel afrikansk religion 'set udefra' sammenlignes med kristen tro 'set indefra'.¹⁶ Når blot man er klar over dette, mener jeg, at det ikke er et afgørende problem i artiklens undersøgelse.

Kontinuitet og diskontinuitet ift. traditionel afrikansk religion

Som allerede påpeget er selve kategorien *traditionel afrikansk religion* langt fra uproblematisk, da den kategoriserer en mangfoldighed af religiøse og kulturelle forestillinger som et hele, og dermed overser nuancerne.¹⁷ Nogle fortolkere anser derfor begrebet 'spirituality' for mere dækkende, idet det bedre indfanger den holistiske tankegang.¹⁸ Alligevel er det en kategorisering, der bruges aktivt af Kunhiyop selv. Han er dog opmærksom på udfordringerne, idet han f.eks. skriver: «The African continent contains many different people groups and cultures [...] this book deals with some general principles of cultural and moral life that apply across a wide range of groups.»¹⁹ I analysen vælger jeg at fokusere på både kontinuitets- og diskontinuitetsperspektiver ift. denne generelle præsentation, fordi jeg finder den hos Kunhiyop. Eftersom Kunhiyop forstår sig selv som kristen, vil hans vægt på

¹¹ Jeg har også benyttet: Kunhiyop, "The Trinity in Africa: Trends and Trajectories"; og Samuel Waje Kunhiyop, "The Challenge of African Christian Morality", *Conspectus (South African Theological Seminary)* 7 (marts 2009): 60–80.

¹² Samuel Waje Kunhiyop, *African Christian Ethics* (Grand Rapids, Michigan: Hippo Books, 2008).

¹³ Samuel Waje Kunhiyop, *African Christian Theology* (Grand Rapids, Michigan: Zondervan, HippoBooks, 2012).

¹⁴ Paul G. Hiebert, *Cultural Anthropology*, 4. udg. (Grand Rapids, Michigan: Baker, 1988), 51–52.

¹⁵ Paul G. Hiebert, *Cultural Anthropology*, 52.

¹⁶ Det angives undervejs, når jeg trækker på sekundære værker, men jeg vil her præsentere nogle af de vigtigste. En stor del af min grundforståelse stammer fra Yusufu Turaki, *Foundations of African Traditional Religion and Worldview* (Nairobi: WordAlive Publishers, 2006), et værk der også bruges af Kunhiyop selv (hvilket måske skyldes, at de begge er nigerianere, begge har været ansat ved samme teologiske institution, og at han også har været generalsekretær i ECWA!). Et klassisk studie er John S. Mbiti, *African Religions & Philosophy*, 2nd udg. (Oxford; Portsmouth: Heinemann, 1990) om end han kan kritiseres, og bl.a. bliver det af Turaki. Olsen, *Kristus i tropisk Afrika* er et studie i afrikansk kristologi, der også har adskillige indsigter ift. afrikansk traditionel religion. Paul Hieberts studier i generel antropologi og en række af hans indsigter trækkes der også på undervejs.

¹⁷ Et eksempel kan være Mbiti, *African Religions & Philosophy*: xiii, der skriver om, hvordan han er gået fra at tale om *religions* i flertal til *religion* i ental; «Since I have felt the need to emphasise the commonalities and potential unity (not uniformity) within its diversity. ». Mbiti bliver netop kraftigt kritiseret for den tilgang.

¹⁸ Se f.eks. Laurenti Magesa, *What is not Sacred? African Spirituality* (Maryknoll: Orbis Books, 2013) og A. E. Orobator, *Religion and Faith in Africa: Confessions of an Animist* (Maryknoll: Orbis Books, 2018).

¹⁹ Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 5.

diskontinuitet ift. afrikansk religion naturligvis være mærkbar. Her kan den emic tilgang være en styrke til at forstå Kunhiyops argumenter for diskontinuitet. Den etic tilgang vil derimod kunne bruges til at forstå, hvorfor der netop kan være et kontinuitetsaspekt i de *forskelle*, Kunhiyop fremhæver, fordi ligheden *faktisk* er stor. Derfor bliver nuancerne og forskellene desto vigtigere for ham at fremhæve. Samtidig er der reelle kontinuitetsaspekter, som kommer til udtryk, og disse er naturligvis også af stor vigtighed i analysen.

Analyse af Samuel Waje Kunhiyop

Kunhiyops dogmatiske og etiske fremstillinger dækker et bredt felt, der forsøger at komme rundt om både den basale troslære, etikken grundlag og en række etiske spørgsmål. Analysen vil derfor indebære, at et udvalg, hvor de elementer af hans fremstilling, der ikke synes at bære præg af den afrikanske kontekst, i mindre grad vil blive inddraget.

- 1) For det første vil analysen rette sig mod den *principielle teologi*: jeg tænker her på Kunhiyops generelle forståelse af, i hvilken forstand kristne kan have viden om eller kendskab til det guddommelige. I den forbindelse er det relevant at forstå åbenbaringsbegrebets betydning. Her ses nemlig en tydelig spænding til den traditionelle afrikanske religion og andres fortolkning af relationen mellem denne og kristendommen.
- 2) For det andet er der en række specifikke områder, hvor problemstillingen også aktualiseres; forståelsen af en åndelig virkelighed, og dertil hvordan kristne i praksis skal agere ift. 'witchcraft'. Ligeledes er der en praktisk udfordring, der drejer sig om forståelsen af polygami, hvor aspekter af kontinuitet og diskontinuitet bliver tydelige.

De vigtigste analytiske nedslagsfelter er de steder, hvor Kunhiyops teologiske tænkning i særlig grad synes aktualiseret af den afrikanske kontekst, mens andre områder, der synes mere påvirket af klassisk vestlig og amerikansk-evangelikal teologi, bevidst er fravalgt.

Den teologiske åbenbaringsforståelse

Et af de store diskussionsemner for akademisk afrikansk teologi er spørgsmålet om identitetsdannelse. Førnævnte Jørn Henrik Olsen påpeger i den forbindelse, at «Spørgsmålet om identitet hænger [...] sammen med tanken om kontinuitet i relation til oprindelig religiøsitet».²⁰ Hvad er relationen mellem kristendommen og den traditionelle afrikanske religion? Iagttagere er ikke sene til at påpege tanken om en skabergud, 'The Supreme Being', i traditionel afrikansk religion, og den kontinuitet, der her synes at være med både fra islam og kristendom, har måske fremmet de abrahamitiske religioners muligheder på det afrikanske kontinent.²¹

²⁰ Olsen, *Kristus i tropisk Afrika*, 45.

²¹ Turaki, *Foundations of African Traditional Religion and Worldview*, 52.

Det store spørgsmål i teologien er dog, om der her er tale om en reel teologisk kontinuitet.²² Spørgsmålet aktualiseres i særdeleshed indenfor teologien i åbenbaringens rolle. Mest kendt er i den forbindelse den kenyanske teolog John Mbiti, der har været bannerfører for tanken om, at traditionel afrikansk religion er en art *praeparatio evangelica*, og at den 'høj-gud', der er i traditionel afrikansk religion, er den samme Gud, som man møder i de bibelske tekster. Dette diskuteres af Kunhiyop i kapitlerne om Guds åbenbaring, hvor han også forholder sig til Mbiti.²³ Mbiti kan karakteriseres som «fortaler for en *kontinuitetsteologi*, der anerkender, at der er forberedende åbenbaring overalt i historien».²⁴ Mbitis præsentation af traditionel afrikansk religion og hans teologiske tilgang har været vigtig for afrikansk teologi, men er samtidig blevet kritiseret kraftigt for oversystematisering, og at hans fremstilling bærer et *reaktionært* præg. Med dette sigter kritikere som ghanesiske Kwame Bediako og nigerianske Yusufu Turaki til, at en afrikansk religiøs monoteisme konstrueres som et slags spejlbillede af kristendommens monoteisme for at fremhæve ligheden, og dermed underkender de forskelle, der reelt er, og helt underkender den polyteistiske tendens, afrikanske religioner også indeholder.²⁵ Kritikken fra de ovenstående går dog primært på Mbitis artikulering af selve forståelsen af det guddommelige i traditionel afrikansk religion, altså det man kan kalde en *antropologisk* kritik, mens Kunhiyop, som vi skal se i det følgende, i højere grad foretager en *teologisk* kritik af Mbiti, der på sin vis afviser Mbitis kontinuitetsteologi, men samtidig har en vis ambivalens.

Kunhiyop indleder sin diskussion med at redegøre for en klassisk skelnen mellem almen og speciel åbenbaring, som han finder i en række bibeltekster (Job 36; Sl 19; ApG 14 og Rom 2).²⁶ Kunhiyop mener, at traditionel afrikansk religion derfor «can catch glimpses» af Gud i sin moral og gudsforestilling.²⁷ Han går endda så langt som at sige, at «Mbiti is correct when he says that the God of the African is the same God who revealed himself to Israel.»²⁸ Ud fra en umiddelbar betragtning synes Kunhiyop altså at tale for en stor grad af kontinuitet. Men Kunhiyop understreger efterfølgende, at der ikke er tale om et frelsende kendskab, for «while we can agree that the religious background of Africans makes them willing to accept Christianity, this is not at all the same thing as claiming that African Religion is the same as the faith prescribed in the Scriptures.»²⁹ De to citerede udsagn synes at stå i et ambivalent forhold til hinanden. Og det synes decideret at modsige det først citerede, når Kunhiyop skriver: «Is the Supreme Being whom Africans acknowledge the same as the God of the

²² Olsen, *Kristus i tropisk Afrika*, 120 skriver: «Teologerne har været optaget af at vise kontinuiteten mellem de før-kristne religioner og kristen tro, ikke mindst kontinuiteten i gudsforståelsen» hvilket han «har ønsket at problematisere».

²³ Kunhiyop, *African Christian Theology*, 13–44.

²⁴ Carsten Elmelund Petersen, «Tiden som missionsteologisk problem – lineær eller cyklisk?», *Norsk Tidsskrift for Misjonsvitenskap* 69, nr. 1 (2015): 22 sammenfatter det sådan. Min kursivering.

²⁵ Turaki, *Foundations of African Traditional Religion and Worldview*, 53 skriver: «Mbiti may have fallen into the trap of using Western philosophical and theological terms to define and interpret traditional concepts [...] the picture of God that has emerged from this new theological reconstruction is in reality neither traditional nor Christian». Kwame Bediako, *Christianity in Africa: The Renewal of a Non-Western Religion*, Studies in World Christianity (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1997), 99 italesætter også problemet med at underkende det holistiske verdensbillede med mange ånder, og problemet er derfor, at Mbiti (og andre med ham), «has answered to only part of the total spiritual universe of African primal religions».

²⁶ Kunhiyop, *African Christian Theology*, 13–17.

²⁷ Kunhiyop, *African Christian Theology*, 19.

²⁸ Kunhiyop, *African Christian Theology*, 20.

²⁹ Kunhiyop, *African Christian Theology*, 21.

Bible? John Mbiti believes this to be the case [...] But this is to go too far. »³⁰ På samme måde er det også uklart, om forfædrenes tro evt. kan være frelsende. Ét sted antyder Kunhiyop en agnostisk, om end håbefuldt tanke, hvor han skriver, at det ikke kan afvises, mens han et andet sted synes at afvise enhver mulighed for omvendelse efter døden, hvis ikke mennesker er kommet til tro i dette liv.³¹ Om de to ting skal ses som udtryk for det samme, og at der dermed er en uklarhed hos Kunhiyop, eller om Kunhiyop taler om to forskellige ting, bliver ikke tydeligt. De eksempler viser, at Kunhiyop står i et spændingsfelt, hvor både elementer af kontinuitet og diskontinuitet gør sig gældende. Fra et etic perspektiv kan uklarhederne forklares som hans forsøg på at komme overens med den afrikanske identitet. Fra et emic perspektiv kan det forstås som Kunhiyops forsøg på at tage de bibelske tekster, der taler om Guds åbenbaring i historien, naturen og samvittigheden, alvorlig.

Uanset om Kunhiyop reelt er uklar i sin forståelse af traditionel afrikansk religions rolle, er hans endelige konklusion dog entydig: den almene åbenbaring, der i et eller andet omfang viser sig i afrikansk religion, skal altid underordnes den specielle åbenbaring i Bibelen.³² At det er denne tilgang, han benytter, ser vi, når vi nu skal analysere hans stillingtagen til nogle praktiske spørgsmål.

Indledningsvis omtalte jeg, at der er flere elementer af Kunhiyops fremstilling, der ikke synes påvirket af den afrikanske kontekst i udpræget grad. Her kan der peges på to tendenser; for det første den brede *vestlige* teologiske tradition og dernæst den specifikt *evangelikale*.³³ Når f.eks. Kunhiyops kristologiske gennemgang,³⁴ eller hans syn på ægteskabet,³⁵ i udstrakt grad er i forlængelse af klassisk vestlig teologi – både katolsk og protestantisk – synes det ikke oplagt at analysere. På samme måde er hans syn på de bibelske tekster (dvs. bibelsynet)³⁶ og hans forståelse af homoseksualitet³⁷ i udstrakt grad præget af typisk evangelikal teologi.³⁸ Den principielle teologiske åbenbaringsforståelse, der synes uklar, præger derfor ikke hans teologi alle steder. Vi vil i det nedenstående bevæge os ind i de praktiske, teologiske og etiske problemstillinger, hvor spændingerne ift. kontinuitet og diskontinuitet viser sig yderligere.

Specifikke praktiske problemstillinger

Den overordnede forståelse af forholdet mellem traditionel afrikansk religion og kristendom er analyseret ovenstående. Kunhiyop ønsker at lade Bibelen få forkørselsret i praksis, men som analysen

---

³⁰ Kunhiyop, *African Christian Theology*, 44.

³¹ Kunhiyop, *African Christian Theology*. Det første er på s. 22, mens det andet kommer på s. 228.

³² Kunhiyop, *African Christian Theology*, 39.

³³ Selvom termen 'evangelikal' er vanskelig at definere, er det normalt at definere det i forlængelse af 'Bebbingtons quadrilateral', fire kendetegn: biblicism, crucicentricism, conversionism, activism. Jf. David Bebbington, *The Evangelical Quadrilateral: Characterizing the British Gospel Movement* (Waco: Baylor University Press, 2021).

³⁴ Kunhiyop, *African Christian Theology*, 77–89.

³⁵ Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 249–58.

³⁶ Kunhiyop, *African Christian Theology*, 29–42.

³⁷ Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 303–10.

³⁸ En overvejelse, der ikke skal forfølges her, er dog, at de fleste afrikanske kulturer traditionelt synes at dele denne forståelse af homoseksualitet, og at Kunhiyop derfor på dette område faktisk er i overensstemmelse med konteksten. Spørgsmålet er derfor, om hans forståelse her ikke først og fremmest er påvirket af vestlig amerikansk teologi, men primært er i kontinuitet med en traditionel afrikansk?

og diskussionerne viser i det følgende, får dette alligevel en kontekstuel karakter, hvor både kontinuitet og diskontinuitet fremtræder. Vi vil i det følgende analysere, hvordan Kunhiyop forholder sig til to praktiske fænomener, der er forbundne med traditionel afrikansk religion: åndeverdenen og polygamiet.

Åndeverdenen

Mødet mellem traditionel religion i majoritetsverdenen generelt og kristne missionærer er hyppigt undersøgt og beskrevet som en dikotomi mellem et «enchanted worldview» og et «Western rationalistic worldview». ³⁹ Spørgsmålet er, om denne modsætning reelt har ført til synkretistiske eller sekulariserende konsekvenser for afrikanske konvertitter. Den amerikanske antropolog Elmer Miller har i en artikel argumenteret for det sidste: «Rather than reinforce or expand traditional supernaturalistic beliefs, the missionary, in fact, supports the many naturalistic orientations Westerners tend to impose on non-Western cultures». ⁴⁰ Dermed blev og bliver det kristne missionsarbejde fra Vesten reelt en *sekulær agent*, ifølge Miller. Ifølge andre har det derimod primært medført synkretisme, da nye konvertitter ikke har formået helt at omstille sig fra traditionel tro til kristendom. Konsekvensen af den vestlige mission bliver derfor, ifølge missiologen Hiebert «the flaw of the excluded middle», dvs. at den åndelige virkelighed bliver udelukket fra konvertitternes erfaring af det kristne verdensbillede. Men eftersom den stadig er nærværende i tilværelsen, videreføres der reelt en forståelse af den åndelige virkelighed, der stammer fra den tidligere religiøse sammenhæng. ⁴¹

Selvom særligt Millers tese ikke har stået uimodsagt i forskningen, og en lang række nuancer må medtages ifølge en nyere artikel af hollandske Maryse Kruithof, ⁴² danner Millers og Hieberts indsigter alligevel baggrund for en stor del af behovet for kontekstuel teologi blandt afrikanske teologer. Kunhiyop forsøger at imødegå dette behov ved eksplicit både at artikulere elementer af kontinuitet og diskontinuitet med traditionel afrikansk religion: «Christians need to base their thinking about the spirit world on the Bible, rather than on traditions. But that does not mean that we have to reject everything in African Traditional Religion». ⁴³ Kunhiyop henviser ikke direkte til Hieberts tese om *the excluded middle*, men argumenterer i praksis for den samme tese. Han mener, at kristne missionærer fra Vesten, ved blankt at afvise f.eks. troen på hekse som overtro, ikke har vist forståelse for det verdensbillede, afrikanere typisk har haft, og det har medført, at selvom afrikanere er kommet til tro på kristendommen, er den grundlæggende forandring i deres verdensbillede

---

³⁹ Ngong, “Reading the Bible in Africa”, 177 beskriver denne tilsyneladende dikotomi, om end han kritiserer modsætningen for at være for simpel, og mener at modsætningen får konsekvenser for afrikansk hermeneutik: «Thus, the main argument of this essay is that the inculturation biblical hermeneutics that simply validates the enchanted worldview does not appear to adequately prepare African Christians to overcome their marginalized position in the current world».

⁴⁰ Elmer S Miller, “The Christian Missionary: Agent of Secularization”, *Missiology* 1, nr. 1 (1973): 99.

⁴¹ Paul G. Hiebert, “The Flaw of the Excluded Middle”, *Missiology: An International Review*, 35-47, X, nr. 1 (1982); se også Turaki, *Foundations of African Traditional Religion and Worldview*, 95: « Traditional Africans may find that religions that do not address this area [den åndelige verden] of their worldview are not relevant [...] some new Christians have incorporated this worldview and its spirituality in their religious practices».

⁴² Maryse Kruithof, “Secularizing Effects of Christian Mission: Fifty Years After Elmer Miller’s ‘The Christian Missionary, Agent of Secularization’”, *Mission Studies* 38, nr. 1 (2021): 59–76.

⁴³ Kunhiyop, *African Christian Theology*, 53.

udeblevet: «their worldview has not been transformed».⁴⁴ En transformation af kristne afrikaneres verdensbillede er derfor nødvendig, og det må ske i forlængelse af de bibelske tekster.

Hovedsigtet for Kunhiyop er derfor at italesætte relationen mellem Guds almægt og den åndelige virkeligheds indvirkning på menneskers liv. Ifølge Kunhiyop tror mange afrikanske kristne på, at Gud er almægtig, men samtidig tror de, «that evil forces such as witchcraft, secret societies and evil spirits are ultimately responsible for all the suffering, sickness and death that afflict God's children [...] at the practical level their faith is dualistic».⁴⁵ Det er denne praktiske 'dualisme', som han ønsker at nuancere. Alligevel ønsker han at anerkende eksistensen af åndelige væsner, og mener også, at de influerer på menneskers virkelighed. Ifølge Kunhiyop er det nødvendigt at arbejde med flere facetter i den forbindelse. For det første skal der gives god bevisføring, før man antager, at historier og rygter om onde kræfter er sande. En rent rationel skepsis er derfor sund, mener han.⁴⁶ Dernæst bruger han mange sider på, både i sin troslære og også i etikken, at argumentere for Guds suverænitet over de onde ånder.⁴⁷ En del af hans argumentation er, at lidelse kan skyldes onde ånder, men at det i mange tilfælde også skyldes naturlige fænomener, eller Guds suveræne beslutning. For en kristen er Gud i kontrol, og Satan og hans dæmoner kan ikke røre den troende, argumenterer han. «We should not live as if there are no evil spirits and witches, but we should live with the full conviction that God is in control».⁴⁸

Alt dette bryder grundlæggende med den rolle og store magt ånderne har i megen traditionel afrikansk religion, og er tydeligt et udtryk for den vægt, Kunhiyop lægger på diskontinuiteten. Fra et etic perspektiv kommer kontinuitetsaspektet dog i højere grad til udtryk, når han reflekterer over de bibelske teksters beskrivelse af den åndelige virkelighed, og over hvordan relationen er mellem den materielle og åndelige verden. Her opererer han med en langt mere flydende distinktion mellem den åndelige og den fysiske sfære, end man typisk ser i vestlig sammenhæng. Det kan ud fra et etic perspektiv, forklares som reel kontinuitet med traditionel afrikansk religion. Ifølge Kunhiyop er det en udbredt forestilling i traditionel tro, «that spirits are able to [...] perform sexual activities and procreate. » Han diskuterer herefter Matt 22,23-33 og afviser, at engle, ifølge Jesus, har kønslig omgang med mennesker eller omgang med mennesker i det hele taget. Dog har han efterfølgende en diskussion om forståelsen af 1 Mos 6, hvor han ikke afviser muligheden for «angelic [dvs. onde ånder] cohabitation with human beings».⁴⁹ Uden at lukke døren helt for muligheden, er han dog tøvende, hvis ikke decideret afvisende, overfor en række konkrete folkegrupperes forestilling om børn af dæmoner og mennesker. Bibelens beskrivelse i 1 Mos 6 er det «impossible to speak [of with] certainty», og folketroen om børn af mennesker og dæmoner er «speculative».⁵⁰ For mig at se er dette

---

⁴⁴ Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 383–85, Citat s. 385. Kunhiyop, *African Christian Theology*, 59: «Fear of the spirit world has led many African Christians into syncretistic beliefs and practices.»

⁴⁵ Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 376.

⁴⁶ Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 378–80.

⁴⁷ Kunhiyop, *African Christian Theology*, 60–63; Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 386–87.

⁴⁸ Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 389.

⁴⁹ Kunhiyop, *African Christian Theology*, 59.

⁵⁰ Kunhiyop, *African Christian Theology*, 59.

det sted i diskussionen om den åndelige virkelighed, hvor kontinuitetsaspektet med traditionel afrikansk religion kommer kraftigst til udtryk, idet Kunhiyops erfaringer og fortællinger fra den traditionelle religion også præger hans eksegese. Fra et emic perspektiv kan det dog overvejes, om ikke Kunhiyop blot tager de bibelske tekster alvorligt, og at hans løsningsforslag set indefra er et udtryk for diskontinuitet og brud med den tidligere religiøse sammenhæng.

Samlet set er vægten på diskontinuitet og behovet for et brud med traditionel religiøs praksis nemlig klart mest fremhævet. I den forstand er dette derfor også et udtryk for kontinuitet, idet han overhovedet beskæftiger sig med problematikken og anerkender den åndelige sfære og åndelige væsners eksistens. Forskellene (diskontinuiteten) bliver netop så fremhævet, fordi ligheden (kontinuiteten) i praksis er stor i forestillingen om en åndelig virkelighed.

Polygami

På en lang række etiske områder, særligt indenfor seksualetikken, fremstår de dominerende afrikanske teologer i det globale syd som konservative modspil til deres mere liberale kolleger i nord. Således har konflikten om synet på homoseksualitet været næsten skismatisk i både metodistiske, lutherske og anglikanske kirkefællesskaber.⁵¹

Det typiske billede er altså, at afrikanske kirker stiller sig kritisk til mange vestlige kirker, hvad angår synet på ægteskabet. På et område er billedet dog væsentlig mere nuanceret, nemlig når det drejer sig om synet på polygami. Historisk set har de vestlige kirker og deres missionsarbejde været særdeles kritiske til polygamiet, der var typisk for langt de fleste afrikanske samfund. Ifølge Kunhiyop er det op mod 78% af alle stammer syd for Sahara, der har praktiseret polygami, og i store dele af Afrika er det stadig tilfældet.⁵² På dette område viser Kunhiyop sig igen at italesætte både kontinuitet og diskontinuitet. Kunhiyop stiller sig kritisk overfor den vestlige missions traditionelle tilgang og mener, at det har været udtryk for «a lack of appreciation of the social justifications of African polygami».⁵³ Ifølge Kunhiyop har vestlige missionærer ofte anset polygami for at være 'socialt accepteret utroskab', men i traditionelle afrikanske samfund har de to ting været anset for to vidt forskellige kategorier.⁵⁴ Med henvisning til Mbiti, påpeger Kunhiyop, hvor alvorligt man traditionelt har set på utroskab, mange steder med døden til følge.⁵⁵ Ud fra dette perspektiv ønsker Kunhiyop at fremhæve polygamiets sociale funktioner, og han afviser den vestlige missions traditionelle tilgang,

---

⁵¹ Philip Jenkins, *The New Faces of Christianity: Believing the Bible in the Global South* (Oxford og New York: Oxford University Press, 2006), 1–18.

⁵² Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 221.

⁵³ Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 225.

⁵⁴ Dog er der samtidig sket store forandringer ifølge Kunhiyop, hvilket både AIDS-epidemien vidner om, men også mange andre af de store forandringer i de afrikanske samfund. Alligevel skriver Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 282: «Prostitution and sex trafficking were almost unknown in traditional African societies.»

⁵⁵ Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 224; jf. Mbiti, *African Religions & Philosophy*, 142–44. Dog går Kunhiyop ikke ind på de dele af seksuallivet, som Mbiti også udfolder. Mbiti udfolder, hvordan seksuelle relationer i mange samfund har været accepteret på en række områder udenfor ægteskabet (monogamt eller polygamt), fordi det har haft en social funktion; f.eks. som et udtryk for gæstfrihed, eller stammer hvor bestemte aldersgrupper deler hustruer, eller brødres ret til at dele koner osv. Alt dette er dog ikke udtryk for utroskab, skriver Mbiti, men skal ses som normer, der er socialt accepterede og en del af det sociale hierarki. Går man udenfor normerne vil det blive anset for utroskab og få traditionelt alvorlige konsekvenser.

som han opfatter som en vestlig karikatur. Samtidig vil han dog ikke legitimere polygamiet, for Kunhiyop mener, at de vestlige og afrikanske teologer, der nu accepterer polygamiet, er «unhelpful and confusing».⁵⁶ Dette kan – selvom det ikke fremgår så tydeligt hos Kunhiyop selv – skyldes polygamiets begrundelse i verdensbilledet. Polygamiet har ikke blot haft en social funktion i afrikansk kontekst, men er også integreret religiøst og filosofisk. Turaki betoner fællesskabsaspektets enorme betydning, da fællesskabet består på tværs af levende og døde. Ægteskabet og slægtens videreførelse er derfor uomgængelig, da slægtens ophør er det samme som ikke at leve.⁵⁷ Mbiti mener derfor:

«...the more wives a man has the more children he is likely to have, and the more children the stronger the power of 'immortality' in that family. He who has many descendants has the strongest possible manifestations of 'immortality', he is 'reborn' in the multitude of his descendants, and there are many who 'remember' him after he has died physically and entered his 'personal immortality».⁵⁸

Det er dette religiøse og filosofiske udgangspunkt Kunhiyop *indirekte* er i dialog med, når han evaluerer polygamiet i bibelsk lys, selvom han i udgangspunktet kun italesætter polygamiets sociale funktioner. Idealet er klart: «Monogamy is, without a doubt, God's ideal for marriage.»⁵⁹ Kunhiyop foretager alligevel et større overblik over både det gammeltestamentlige og nytestamentlige materiale om polygami. Tekster som 1 Mos 4,19-25; 6,1-7; 16-17 og 1 Mos 28-30, samt fortællingerne om kong David og Salomo, inddrages på en omfattende måde. Konklusionen på baggrund af GT er, at «we cannot equate it with adultery».⁶⁰ Derefter inddrages flere nytestamentlige tekster om ægteskab og skilsmisse (Matt 19,19 og Luk 16,18). Traditionelt har man i Vesten læst disse tekster i lyset af det monogame ægteskab og spørgsmålet om skilsmisse og nyt ægteskab, men Kunhiyop argumenterer for, at Jesu tilhørere var fortrolige med GT's tekster om polygami, og ser derfor teksterne i et andet lys:

«In this context, it does not seem that Jesus' comments on divorce would naturally be interpreted as a condemnation of all forms of polygamy. To say that Jesus' words here mean that polygamy is 'unlawful within the church of Christ even though commenced in ignorance, because it has been pronounced adultery by Christ' is to draw an inference that goes beyond what the text warrants».⁶¹

På samme måde mener Kunhiyop, at der har været mange polygame ægteskaber i den hedenske del af den tidlige kirke, og at disse «were clearly not considered adulterers».⁶² Herefter inddrager Kunhiyop en tekst fra 1 Kor 7, og argumenterer for, at kirken bør opfordre konvertitter til at forblive i den situation, man var i, før man blev kristen. Kunhiyop antager igen, at der har været polygame ægteskaber blandt Paulus' læsere, og at forbuddet mod skilsmisse (1 Kor 7,27) derfor også omfatter polygame ægteskaber:

---

⁵⁶ Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 226.

⁵⁷ Turaki, *Foundations of African Traditional Religion and Worldview*, 36–38.

⁵⁸ Mbiti, *African Religions & Philosophy*, 139.

⁵⁹ Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 227.

⁶⁰ Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 228–35. Citat s. 235

⁶¹ Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 237. I midten af citatet, citeres Adrian Hastings, *Christian marriage in Africa: Being a Report Commissioned by the Archbishops of Cape Town, Central Africa, Kenya, Tanzania and Uganda* (London: S.P.C.K., 1973), 12, der selv citerer en kilde fra 1800-tallets vestlige missionærer.

⁶² Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 237.

«It is contextually appropriate for us to infer from this passage that marriages that are contracted in terms of culturally accepted norms should be tolerated in the church, » for «Which is a greater evil; polygamy or divorce?»⁶³

Kunhiyop er tydelig i sin etiske rådgivning: når polygame ægteskaber er blevet indgået, skal de bevares. Her ser vi et klart element af kontinuitet; fællesskabsaspektet og respekten for den lokale kultur spiller med i hans læsning af en række bibelske tekster. Fra et etic perspektiv kan forsvaret for polygamiet som social institution igen ses som et kontinuitetsaspekt, mens det ud fra en emic vinkel, handler om at læse bibelteksterne på ny, for ikke at overse vigtige detaljer. For mig at se, er dele af Kunhiyops argumentation dog tvivlsom. Monogamiet var normen i jødedommen på Jesu tid, så det er tvivlsomt, om evangelieteksterne kan bruges som Kunhiyop gør det.⁶⁴ Samtidig er Kunhiyop tydelig omkring diskontinuiteten: «Polygamy violates God's norm [...] it fails to meet God's intended plan for marriage.»⁶⁵ Ud fra en emic læsning, er Kunhiyops tendens til at finde polygami flere steder end de klassiske vestlige læsninger, ikke udtryk for et anderledes grundsyn, men skyldes forsøget på at kontekstualisere evangeliet i en afrikansk kontekst. Ved kraftigt at betone kontinuiteten med og respekten for traditionelle afrikanske samfund, fremmer Kunhiyop et missiologisk ærinde, samtidig med at hans målsætning er klar diskontinuitet: polygamiets ophør på sigt.

Afrikansk teologi?

Et oplagt spørgsmål efter ovenstående analyse er, i hvilken grad Kunhiyop kan siges at være repræsentant for en særskilt afrikansk teologi? I hvilken grad kan han siges at være eksponent for de kontekstuelle teologier, der i disse år blomstrer frem i majoritetsverdenen, og som mødes af både tilslutning og kritik. I en anmeldelse af værket *Majority World Theology*, som Kunhiyop er bidragsyder til, skriver professor ved VID, Knut Alfsvåg, f.eks. følgende kritiske bemærkning:

«Flere er [...] opptatt av å overvinne det ansatt problematiske ved såkalt vestlig dualisme [...] Her savnes det en refleksjon over at den bibelske virkelighetsforståelse i utgangspunktet er hebraisk, ikke gresk eller vestlig, og at tendensen til å tenke i dikotomier som NTs forfattere har med seg fra GT, ble opplevd som fremmed og anstøtelig i den hellenistiske konteksten. Muligheten for at Vesten på dette punkt derfor er påvirket av det bibelske verdensbildet er en tanke som tilsynelatende er fjern for bokens forfattere. »⁶⁶

Den kritik kan dog ikke siges at holde stik for Kunhiyops vedkommende. Kunhiyop er nemlig i høj grad i dialog med kirkens rødder og klassiske teologi; faktisk i et omfang, hvor man kan spørge, hvem Kunhiyop egentlig skriver til? Det er tankevækkende – særligt i den dogmatiske fremstilling – at Kunhiyop i den afsluttende litteraturliste ikke bringer et værk af en eneste afrikansk teolog, men udelukkende henviser til vestlige, primært amerikanske evangelikale værker.⁶⁷ Derfor er det også et

⁶³ Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 238–39.

⁶⁴ Se Andreas J. Köstenberger og Margaret E. Köstenberger, *God's Design for Man and Woman: A Biblical-Theological Survey* (Wheaton, Illinois: Crossway, 2014), 222, der henviser videre til et mere fagligt forsvar for påstanden.

⁶⁵ Kunhiyop, *African Christian Ethics*, 241.

⁶⁶ Knut Alfsvåg, "Majority World Theology: Christian Doctrine in Global Context", *Norsk Tidsskrift for Misjonsvitenskap* 75, nr. 4 (2021): 238.

⁶⁷ Den mest citerede forfatter undervejs er f.eks. den evangelikale Millard J. Erickson, *Introducing Christian Doctrine*, 3. udg. (Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2015); og en meget brugt amerikansk systematisk

berettiget anliggende at spørge, om han også i sin forståelse af *afrikanitet* i alt for høj grad skriver til en todelt læsergruppe: på den ene side ønsker han at kommunikere til afrikanske læsere, alt imens han i meget høj grad taler til vestlige læsere i sine formuleringer og fremhævninger af det særskilt afrikanske element. Afrikanitet som begreb, er ifølge camerounske David Tonghou Ngong en konstruktion, der skaber falske løsninger i den kontekstuelle teologi:

«However, defining African identity against Western identity, as if the two had never met and profoundly impacted each other and as if the rational is unknown in African traditional societies, is to misrepresent contemporary African identity. Thus it is that, by pitting a supposedly African spiritualistic cosmology against a supposedly Western rationalism, inculturation hermeneutics fails to take seriously the now settled issue of complexity in contemporary African identity. »⁶⁸

At Kunhiyop alligevel vælger dette greb er derfor både forfatterskabets styrke og svaghed. Ved at artikulere kontrasten mellem Vesten og Afrika så eksplicit, undgår Kunhiyop en todelt udfordring; dels den udfordring at vestlig teologi bliver bestemmende som en skjult faktor, og dels den tendens, der er i dele af afrikansk teologi til at foretage et totalt opgør med vestlig teologi og dermed risikere rodløsheden, hvilket formentlig er den tendens, Ngongs kritiske artikel egentlig sigter efter.

Konklusion

Artiklen har givet en kortfattet præsentation af den nigerianske teolog Samuel Waje Kunhiyop, og forsøgt at forstå hans teologiske dogmatik og etik i lyset af kontinuitet og diskontinuitet ift. traditionel afrikansk religion. Selve begrebsbrugen om afrikanitet og traditionel religion er en problematisk konstruktion, men benyttes undervejs, fordi Kunhiyop selv benytter begrebsapparatet. Analysen har vist, hvordan der både er elementer af kontinuitet og diskontinuitet i Kunhiyops teologiske og etiske tænkning, både når det drejer sig om hans principielle åbenbaringsforståelse, og hans praktiske tilgang til ånde verdenen og polygami. I dialog med andre repræsentanter for alternative forståelser, er det påvist, hvordan konteksten bestemmer vinklen for Kunhiyops præsentationer, men samtidig har han en udstrakt vilje til at lade bibelteksten og kirkens tradition få forkørselsret. Man kan derfor overveje om Kunhiyop bliver eksponent for en kontekstuel teologi, der mestendels er i forlængelse af evangelikal vestlig teologi. Samtidig har hans værker affinitet til flere elementer i traditionel afrikansk religion, idet diskontinuiteten også er udtryk for konteksten; enkelte steder kommer kontinuiteten til udtryk ved en nuanceret stillingtagen til polygami, hans anerkendelse af en åndelig virkelighed og hans langt på vej positive forståelse af forestillingen om en ”Supreme Being”. Artiklens anliggende har været at fremhæve et eksempel på den teologi, man finder i majoritetsverdenen, og som formentlig vil spille en markant global rolle fremover.

Udvalgt bibliografi for Samuel Waje Kunhiyop

Christian conversion in Africa: The Bajju experience. Jos, Nigeria: ECWA Productions, 2005.
African Christian Ethics. Grand Rapids, Michigan: Hippo Books, 2008.

---

undervisningsbog, der også er evangelikal, optræder også på listen: Wayne A. Grudem, *Systematic Theology: An Introduction to Biblical Doctrine* (Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 1994).

⁶⁸ Ngong, “Reading the Bible in Africa”, 179.

“The Challenge of African Christian Morality”. *Conspectus (South African Theological Seminary)* 7 (marts 2009): 60–80.

African Christian Theology. Grand Rapids, Michigan: Zondervan, HippoBooks, 2012.

“The Trinity in Africa: Trends and Trajectories”. I *Majority World Theology: Christian Doctrine in Global Context*, redigeret af Gene L. Green, Stephen T. Pardue, og Khiok-Khng Yeo, 38–47. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 2020.